

*Красницький І.В., доцент, кандидат
юридичних наук, декан факультету № 2
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ЧИ ВИКОНУЄ В УКРАЇНІ ІНСТИТУТ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ СВОЮ ПРЕВЕНТИВНУ ФУНКЦІЮ?

Інститут необхідної оборони є одним з давніх превентивних інститутів у системі протидії злочинності. Завдяки йому, держава уповноважила особу самотійно здійснювати захист від злочинних посягань, захищаючи себе та інших. З іншого боку, особа, яка вчиняє протиправні дії знає, що може отримати гідну відсіч.

Не вдаючись до детального аналізу, можемо однак констатувати, що у розвинутих Європейських країнах та США, цей інститут працює доволі широко, і можливість отримати належну відсіч, в тому числі і збройну, є істотним стримуючим фактором у протидії злочинності. У цих державах чітко працює правило - «мій дім - моя фортеця». При застосуванні будь яких засобів при захисті свого життя та власності і закон, і судова система, як правило надає перевагу тому хто захищався. А як працює інститут необхідної оборони в Україні?

Дослідження питань необхідної оборони та відповідальності за перевищення її меж отримало належний рівень уваги з боку науковців. Зокрема свої праці цим проблемам присвятили такі вчені, як П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, В.І. Борисов, Ю.В. Баулін, Н.Н. Паше-Озерський, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, І.С. Тишкевич, І.В. Ткаченко, М.І. Якубович та інші.

Не оминув увагою ці питання і Верховний Суд України, прийнявши відповідну постанову Пленуму з цих питань, а саме Постанову Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику у справах про необхідну оборону»[1].

Разом з тим, дослідження судової практики демонструє, що судова практика, як правило, не дослухається до

кримінально-правової науки у вирішенні питань кримінальної відповідальності за заподіяння смерті особі у стані необхідної оборони.

Напевне, до певної міри, це пов'язано з тим, що більшість вчених використовували при дослідженні перевищення меж необхідної оборони виключно теоретичний підхід (за допомогою наукового тлумачення різних формалізованих понять та критеріїв) і визначали перевищення меж через концепцію встановлення критеріїв завдання шкоди особі, що посягає.

Звернувшись до Єдиного державного реєстру судових рішень, ми побачили у ньому понад 140 вироків у справах про злочин передбачений ст. 118 КК України «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони». Ми проаналізували основну частину таких вироків, щоб з'ясувати, а як же судами тлумачиться поняття «відповідає небезпечності посягання або обставинці захисту», що передбачене у ст. 36 КК України. Результати, можна сказати, нас дещо вразили.

Наприклад, за ст. 118 КК України було засуджено особу за вчинення діянь за таких обставин⁴: «20 листопада 2009 року приблизно о 22.00 год. А., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння в будинку Б., під час сварки, яка виникла на ґрунті особистих неприязних відносин, захищаючись від гр. Б., який накинувся на нього з ножем в руці⁵, перевищивши межі необхідної оборони, умисно наніс один удар ножем в ліве стегно останнього, внаслідок чого заподіяв Б. тяжкі тілесні ушкодження у вигляді колото-різаної рани верхньої третини передньої поверхні лівого стегна з пошкодженням стегнової артерії, які призвели до смерті останнього»[4]. Злочин вчинено за таких обставин: дядько Б. запропонував А. випити горілки, на що він погодився. Розпивши пляшку горілки вони лягли спати. Через декілька хвилин між ними виникла сварка. Після чого лежачи на ліжку біля 22.00 год. А. помітив над собою свого

⁴ Тут і далі вирoki цитуються без внесення змін у їх текст.

⁵ Тут і далі виділено мною.

дядька Б., який тримаючи в правій руці ніж замахнувся на нього, після чого він схопивши в руки ніж відвів його в бік. Куди саме потрапив ніж він не бачив. Далі Б. пішов до свого ліжка і ліг спати, через декілька хвилин він також заснув. Прокинувшись приблизно о 03.00 год. він помітив, що на підлозі багато крові, і в цей час він також помітив свого дядька Б., який сидів на підлозі. Він пройшовши біля нього пішов напиться води, і також запропонував води дядьку Б. на що останній мовчав. Підійшовши до нього він помітив, що дядько мертвий». [4] Як кажуть, коментарі зайві. Чому удар ножем в стегно визнано таким, що не відповідає небезпечності посягання або обставинці захисту? В чому невідповідність заподіяної шкоди «небезпечності посягання або обставинці захисту», як цього вимагає ст. 36 КК суд не пояснив.

У аналогічній справі суд встановив, що «02 жовтня 2009 року о 01 годині 30 хвилин між А., яка перебувала в стані алкогольного сп'яніння та її батьком Б. по місцю їх проживання на побутовому ґрунті виникла сварка, яка в подальшому переросла в бійку. Під час даної сварки Б. з метою заподіяння тілесних ушкоджень, умисно завдав А. удар кулаком в обличчя, а після цього завдав останній удар ножем, внаслідок чого А. отримала тілесні ушкодження у вигляді крововиливу на верхній повіці правого ока, різаної рани в ділянці правого передпліччя. Після цього, А. усвідомлюючи реальну загрозу власному життю та здоров'ю (це констатує суд - І.К.), вихопила ніж з руки батька, чим усунула небезпеку для свого життя, однак останній продовжуючи свої дії щодо заподіяння тілесних ушкоджень дочці став наближатись до неї, направивши руки в область шиї останньої. Ці дії А. були розцінені як небезпеку для свого життя, внаслідок чого в неї виник стан необхідної оборони. Однак А. невірно (чому? в чому це проявилось? Суд не аргументував -

І.К.) оцінивши обстановку, яка склалася, перевищуючи межі необхідної оборони, умисно заподіяла Б. тілесні ушкодження, що не відповідали небезпечності посягання, завдавши йому два удари ножем в область грудної клітки, внаслідок чого останній отримав тілесні ушкодження у вигляді колото-різаної рани

грудної клітки зліва, пошкодження тканин верхньої долі лівої легені, пошкодження серцевої оболонки, м'яза лівого шлуночка серця, які стали причиною його смерті»[5].

В окремих рішеннях суд намагається «прив'язати» своє рішення до букви закону, але така прив'язка видається нам недостатньо обґрунтованою. Наприклад, у судовому засіданні встановлено, що «10 січня 2012 року, близько 21 години між А. та її чоловіком, Б. який був у стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті особистих неприязних відносин відбулася сварка під час якої останній почав висловлювати словесні погрози та наніс А. по одному удару кулаком та фарфоровою чашкою по голові. Після цього, Б. правою рукою схопив А. за волосся та нахиливши її до підлоги почав тягати, продовжуючи утримувати рукою за волосся, наніс удар головою об підлогу, коліном вдарив в область грудей та спини, а потім схопив її лівою рукою за шию спереду та став душити, а правою рукою потягнувся за кухонним ножом до тумбочки, яка стояла біля нього зліва, при цьому продовжуючи висловлювати слова погроз, заподіявши їй тілесні ушкодження у вигляді синця на лівій бічній поверхні шиї, синця на правій бічній поверхні шиї, синця в ділянці верхнього зовнішнього квадрату правої молочної залози, як наслідок посттравматичні зміни тканин правої молочної залози з утворенням кіст, двох синців на внутрішній поверхні правого стегна, двох поверхневих забійних ран потиличної та лобної ділянок голови, що відносяться до категорії тілесних ушкоджень легкого ступеню тяжкості». Далі суд зазначає, що «в цей час у А., яка помилково усвідомлювала (чим це обґрунтовується суд не аргументував - І.К.), що Б. реально може позбавити її життя, з метою захисту свого життя від суспільно - небезпечного посягання з боку останнього, перевищуючи межі необхідної оборони, оскільки мала можливість захиститись іншими достатніми для припинення неправомірних дій засобами із заподіянням менш значної шкоди, виник умисел на умисне вбивство Б. Реалізуючи свій умисел, направлений на умисне протиправне заподіяння смерті потерпілому, А. першою (!!!) перехопила на тумбочці в праву руку кухонний ніж, клинком

якого умисно нанесла один удар в область розташування життєво - важливих органів - грудну клітину зліва Б., умисно вбивши його при перевищенні меж необхідної оборони»[6].

І такою є кожна друга справа.

Натомість, жодного виправдовувального вироку стосовно заподіяння смерті особі, яка діяла в стані необхідної оборони нами не знайдено.

Узагальнюючи, можемо констатувати, що у справах про заподіяння смерті нападнику у стані необхідної оборони суди зорієнтовані на застосування кримінальної відповідальності до особи яка позбавила життя іншу особу. Чітко проглядається обвинувальний ухил суду у вирішенні таких справ. Справи вирішуються за принципом: «якщо є труп - має бути засуджений». Очевидно, що така ситуація є недопустимою, як з позиції дотримання законності, так і з позиції нівелювання самої природи норми про необхідну оборону, нівелювання її превентивного впливу.

На сьогодні, склалася ситуація коли особа, боїться захищатися, бо знає, що за заподіяну шкоду прийдеться відповідати, хоча мало б бути навпаки: нападник має боятися посягати і знати, що отримає гідну відсіч аж до позбавлення його життя, і така відсіч буде визнана правомірною.

Список використаних джерел:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику у справах про необхідну оборону» // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 рр. - Харків: Одіссей, 2006. - 528 с.

2. *Паше-Озерский Н.Н.* Необходимая оборона и крайняя необходимость по советскому уголовному праву / Н.Н. Паше-Озерский. - М.: Госюриздат, 1962. - 181 с.

3. *Баулин Ю.В.* Обстоятельства, исключающие преступность деяния / Ю.В. Баулин. -Харьков: Основа, 1991. - 360 с.

4. *Рішення № 51142805* // Єдиний державний реєстр судових рішень. Доступно з <http://reyestr.court.gov.ua/>

5. Рішення № [50482428](#) // Єдиний державний реєстр судових рішень. Доступно з <http://reyestr.court.gov.ua/>

6. Рішення № [25053835](#) // Єдиний державний реєстр судових рішень. Доступно з <http://reyestr.court.gov.ua/>

*Крижна Л.В., доцент кафедри
кримінології та кримінально-
виконавчого права Національної
академії внутрішніх справ*

БОРОТЬБА З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ І КОРУПЦІЄЮ - ОДИН З ГОЛОВНИХ МЕХАНІЗМІВ ПРОЦВІТАННЯ КРАЇНИ

Корупція та організована злочинність є поширеним явищем, яке пустило своє коріння в усі сфери функціонування держави, завдавши величезної шкоди її розвитку. Тому подолання цього явища перетворюється у надзвичайно складну проблему, яка становить загрозу розвитку держави, стабільності і безпеці суспільства, сприяє підризу демократичних інститутів і цінностей. Корупція та пов'язана з нею організована злочинність загрожує національній безпеці України, негативно впливає на формування і діяльність органів державної влади, підриваючи довіру громадян до них, ускладнює відносини України з іноземними державами.

Зменшення рівня корупції до безпечного в Україні, можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби із цим вкрай негативним соціальним явищем, в першу чергу успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції. Виділення та вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію хабарництву та корупції, що довели на практиці свою ефективність, являє собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції.

Проаналізуємо досвід країн, що досягли певного успіху в цій сфері: в Ізраїлі антикорупційна атмосфера забезпечується